

HELLIGÅNDSHOSPITALET I TØNDER

Den ældste, sikre efterretning om et helligåndshospital i Tønder er så sen som 1523. 11. nov. dette år udstedte Frederik I. et åbent brev til »den vorstendern ut unse stadt lutcke Tundern« med tilladelse til at lade foretage en offentlig indsamling i hertugdømmerne, da man agtede at opføre en »nygh gebuwete to de ere des hylgen geistes« i Tønder, med et *kapel* og et hus til at underholde fattige syge; desuden anbefalede han hospitalets udsendinge til sine undersåtters godgørenhed¹. Da brevet taler om en ny bygning og nævner forstandere, må man antage, at hospitalet har eksisteret før 1523, og at det, man ville samle ind til, ikke var en nyoprettelse, men en genopførelse af en ældre stiftelse. Formentlig er denne, der som dets efterfølger, det nuværende alderdomshjem, lå ved Østerport, blevet ødelagt 1517, da hele Østergade hærgedes af ildsvåde, og man har så 1523 søgt at skaffe midler til at rejse et nyt hospital på det gamles plads. 1725 brændte hospitalet atter, men genrejstes 1729-31. På indskrifttavlen over husets dør meddeles, at det er bygget på et 1523 nedlagt dominikanerklosters plads (eller i hvert fald at det har været et kloster før reformationen); dette er dog forkert, og Andresen har påvist, at denne misforståelse første gang dukker op i litteraturen i Pontoppidans Danske Atlas², og derefter oplives og udbygges af Carstens³.

KILDER OG HENVISNINGER

¹ Ludv. Andresen: Geschichte der Stadt Tondern, 1939, p. 155. ² VII, 269. ³ Jfr. Nordelbingen VII, 18 ff.

TØNDER †S. LAURENTII KIRKE

Navnet Tønder træffes første gang hos den o. 1130 virkende arabiske geograf, Idrisi, der på sit verdenskort angav »Tundira« som en sikker ankerplads. Byen har formentlig også udviklet sig som havneplads for Møgel-tønder — dette navn kendes tidligst 1288¹ — og derfor overtaget den ældre bebyggelses navn (sml. Haderslev over for Gammel Haderslev), hvis ældste form var Tønder alene. Langt ned i årene kaldes Tønder snart med dette navn, således 1214², første gang kirken nævnes (hvis ikke her menes Møgel-tønder) og — med fuld sikkerhed — i dens stadsret³ fra 1243, snart Lilletønder eller Lutkentundern³, hyppigst det sidste.

Det vides ikke, hvornår Lilletønder blev selvstændigt sogn med egen kirke; denne, der (jfr. ovenfor) vistnok tidligst nævnes 1214, blev viet *S. Laurentius*; til sognet hørte, foruden byen, også bønderne i Emmerske, Tved og Kornved, dvs. det nuværende landsogn.

Meget tyder på, at S. Laurentius har været byens eneste sognekirke langt op i 1400'rne. Kirkelisten i »Ribe Oldemoder« (o. 1325) omtaler⁴ kun »litlætundær« uden angivelse af kirkeantal eller værnehelgen; det samme er tilfældet med Ringkøbing, som i middelalderen kun havde og endnu kun har een kirke, mens Vardes to og Ribes fem kirker opreg-